

Beeldende kunst

Presentatie-instellingen

		Aangevraagd	Geadviseerd/ *Gereserveerd
			<i>Bedragen in euro's</i>
De Appel	Amsterdam	450.000	0
BAK, basis voor actuele kunst	Utrecht	797.350	0
Beeldende Kunst Middelburg	Middelburg	797.350	797.350
Fotografie Noorderlicht	Groningen	400.000	0
Framer Framed	Amsterdam	797.350	797.350
Het HEM	Zaandam	600.000	0
Kunstinstituut Melly	Rotterdam	892.242	892.242
Marres, huis voor hedendaagse cultuur	Maastricht	797.350	797.350
MU	Eindhoven	797.350	797.350
Nest Foundation	Den Haag	450.000	0
West	Den Haag	795.000	*702.458

De categorie

In de Culturele basinfrastructuur 2025-2028 (BIS) is artikel 3.33 van de Regeling op het specifiek cultuurbeleid bedoeld voor presentatie-instellingen met een toonaangevend vernieuwend aanbod van hedendaagse beeldende kunst in een internationale context. Daarbij zijn onderzoek en ontwikkeling belangrijke waarden. Een instelling mag voor haar artistieke continuïteit niet afhankelijk zijn van één of enkele artistiek leiders en niet overwegend zijn gericht op het beheer van een cultureel erfgoedcollectie. Zij dient haar activiteiten verspreid over het jaar te realiseren en te beschikken over een geschikte presentatieruimte. In de BIS kunnen ten hoogste zes presentatie-instellingen subsidie ontvangen. Daarnaast geldt dat er aan maximaal één instelling per grote gemeente (Amsterdam, Den Haag, Rotterdam) subsidie wordt verstrekt. Met de zes plaatsen in de BIS voor presentatie-instellingen is het voor de raad slechts tot op zekere hoogte mogelijk een goede geografische spreiding te realiseren.

Het subsidieplafond voor de zes presentatie-instellingen samen is vastgesteld op 4.784.100 euro. De tweemaal 250.000 euro incidentele gelden die in de subsidieperiode 2021-2024 beschikbaar waren voor twee instellingen die zich specifiek richtten op 'een groot landelijk en internationaal publieksbereik' zijn onderdeel geworden van het totaal beschikbare subsidiebedrag. De raad is blij met deze beslissing van het ministerie van OCW. Hiermee is er over de gehele linie iets meer geld beschikbaar gekomen voor een categorie die relatief weinig overheidsfinanciering ontvangt en die drijft op kleine organisaties in de voorhoede van de hedendaagse beeldende kunst waar hoge werkdruk een punt van zorg is.

Algemene indruk

Presentatie-instellingen in de BIS zijn essentiële schakels in het culturele ecosysteem van de hedendaagse beeldende kunst. Hier kan publiek toonaangevende ontwikkelingen in de hedendaagse beeldende kunst volgen en zich verhouden tot de artistieke en maatschappelijke fascinaties van vernieuwende kunstenaars anno nu. Deze kunstenaars op hun beurt, of ze nu startend of meer ervaren zijn, krijgen niet alleen de gelegenheid hun werk te presenteren, maar ook om artistiek onderzoek te doen en zich zodoende te blijven ontwikkelen. Want vaak geven presentatie-instellingen opdrachten voor nieuw werk. Ook op het gebied van curatorschap spelen deze BIS-instellingen een belangrijke rol; regelmatig bieden zij ruimte aan beloftevolle curatoren om een eigen visie op het presenteren van kunst te kunnen ontwikkelen.

Voor de subsidieperiode 2025-2028 zijn elf aanvragen ingediend, één minder dan vier jaar geleden. Uit de grote steden Amsterdam en Den Haag kwamen meer aanvragen dan er plekken beschikbaar zijn in die steden en de meeste aanvragen waren bovendien van goede kwaliteit. Zes aanvragen zijn van de huidige BIS-instellingen: BAK, basis voor actuele kunst (hierna: BAK), Beeldende Kunst Middelburg (hierna: Vleeshal), Framer Framed, Kunstinstituut Melly (hierna: Melly), Marres, huis voor hedendaagse cultuur (hierna: Marres) en MU. Van de vijf overige aanvragers hadden er drie eerder een plaats in de BIS: De Appel (hierna: de Appel), Fotografie Noorderlicht (hierna: Noorderlicht) en West. De Haagse instelling West werd op verzoek van het ministerie van OCW de afgelopen jaren evenals de BIS-instellingen gemonitord door de raad omdat zij voor de periode 2021-2024 wordt ondersteund met een projectsubsidie van het ministerie. Daarnaast was er één instelling die voor het eerst een aanvraag voor een BIS-subsidie indiende, te weten Nest Foundation (hierna: Nest) uit Den Haag. Het HEM uit Zaandam vroeg niet eerder aan als presentatie-instelling, maar wel als ontwikkelinstelling. Dergelijke nieuwe aanvragen bewijzen dat de sector in beweging is en ambities heeft. Eén instelling, BAK, combineert haar functie als presentatie-instelling met haar functie als postacademische instelling en heeft voor die laatste functie ook een aanvraag ingediend. Die aanvraag is apart beoordeeld en wordt besproken bij Beeldende kunst: Postacademische instellingen.

Samen creëren de presentatie-instellingen een pluriform aanbod, met een grote verscheidenheid aan visies, uitwerkingen, disciplines en cross-overs met bijvoorbeeld dans, design, muziek, performance, technologie en literatuur. Opvallend is dat de instellingen focussen op artistiek onderzoek dat is verknoot met maatschappelijke thema's. De ene instelling doet dat nadrukkelijk en vanuit een bijna activistische drijfveer, de andere instelling pakt het indirecter aan. Maar het engagement is breed aanwezig. Er worden grootse, relevante en zware thema's aangekaart, zoals dekolonisatie, klimaatkolonialisme, huisvestingsproblematiek, governance, grassroots (kunst)economie, klassenongelijkheid, *care*, identiteit en de betekenis van gemeenschappen. Dit vindt de raad een interessante ontwikkeling, die past bij de tijdgeest. Tegelijkertijd wijst hij op het belang van fundamentele waarden uit de regeling zoals artistiek-inhoudelijke kwaliteit en artistieke vrijheid in relatie tot onderzoek en ontwikkeling. Het streven naar

maatschappelijke relevantie hoeft niet in tegenspraak te zijn met deze waarden. Toch wil de raad benadrukken dat presentatie-instellingen de balans tussen artistieke en maatschappelijke betekenis, tussen een autonoom verhaal en een instrumenteel verhaal, kritisch dienen te blijven wegen.

Een andere opvallende tendens is dat ook de kunstpraktijk zelf onder de loep wordt genomen. Het westerse perspectief op wat kunst is wordt opengebroken en op diversiteit en inclusiviteit gerichte concepten als *worlding* en *unworlding*, die draaien om de erkenning van verschillende wereldbeelden, keren regelmatig terug. Kunstinstellingen lijken zich er steeds meer van bewust dat het niet voldoende is om kunstenaars van buiten West-Europa binnen de traditionele westerse kaders te plaatsen. Onderdeel van hun werk is het ontwikkelen van nieuwe kaders en werkmethoden. Hierbij past de aandacht voor kunstenaars en curatoren die werken in collectieven. Het internationaal bekende Indonesische kunstenaarscollectief Ruangrupa, dat 'documenta 15' (2022) cureerde, en zijn praktijk van *lumbung*, het samen delen, zijn inspiratiebronnen die de raad herhaaldelijk in de ingediende aanvragen is tegengekomen.

Het publieksbeleid is eveneens in beweging. Steeds vaker beschouwen presentatie-instellingen zich niet meer als alleen een toonplek voor kunst, maar ook als een 'sociaal domein'. Hier worden de ontmoeting en uitwisseling tussen bezoekers onderling, maar nadrukkelijk ook tussen bezoekers en kunstenaars gefaciliteerd. De kunstpraktijk stelt zich open voor de kennis en perspectieven van anderen, dus ook voor die van de niet-professionele kunstenaar. Door het artistieke en maatschappelijke debat te organiseren en soms ook samenwerking te entameren, kan inspirerende uitwisseling ontstaan. Bij deze ontwikkeling past een publieksbeleid dat is gericht op veelsoortige doelgroepen en publieksprogramma's die participatief van aard zijn. De raad kreeg de indruk dat de mate van wederkerigheid van die programma's echter behoorlijk verschilt. Ook kunnen veel presentatie-instellingen naar zijn idee nog meer winst halen uit hun publieksbeleid door hun doelen en doelgroepen scherper te formuleren.

In het licht van sociale veiligheid heeft de raad ook gekeken naar governance. Bij presentatie-instellingen zijn verantwoordelijkheden en machtsposities niet altijd helder toegelicht. Een ander aandachtspunt zijn de soms lang zittende directies. In het algemeen dienen presentatie-instellingen beter te reflecteren op de manier waarop ze hun afhankelijkheid van één of enkele artistiek leiders willen voorkomen en hun continuïteit willen borgen. Het werken met gast-curatoren lijkt als een oplossing te worden gezien. Twee instellingen die helder positie hebben genomen, zijn de Appel en Melly. Bij hen kan de directeur maximaal twee keer drie jaar aanblijven.

Het is de raad opgevallen dat veel aanvragers kampen met huisvestingsproblemen. De Appel moest na relatief korte tijd alweer weg uit haar pand in Amsterdam-West, Het HEM in Zaandam weet niet zeker of ze de gewenste locatie in Amsterdam kan betrekken en West zal de voormalige Amerikaanse ambassade in het centrum van Den Haag moeten verlaten.

Afwegingen

De kwaliteit van drie van de elf aanvragen vond de raad helaas niet sterk genoeg voor een positief oordeel: die van BAK, Het HEM en Noorderlicht. Hun plannen voor de subsidieperiode 2025-2028 hebben onvoldoende kwaliteit op (een of meerdere van) de eerste drie algemene beoordelingscriteria, wat meteen ook de reden is waarom de laatste twee criteria – ‘Bedrijfsmatige gezondheid’ en ‘Geografische spreiding’ – conform het beoordelingskader van de raad niet zijn beoordeeld. De raad adviseert aan deze drie instellingen geen subsidie toe te kennen. BAK heeft weliswaar een solide theoretisch kader beschreven, maar het presentatieprogramma wordt zo summier uitgewerkt en toegelicht dat de raad zich op basis van de aanvraag te beperkt een oordeel kan vormen. Gekoppeld aan bedenkingen bij het functioneren van de instelling in de afgelopen jaren, komt de raad tot een negatief oordeel. Ook bij Noorderlicht ontbreekt veel informatie: twee van de drie programmapijlers zijn nauwelijks ingekleurd. De raad had de fotografie-instelling graag een plek in de BIS gegund, maar op basis van de aanvraag is hij er niet van overtuigd dat Noorderlicht het gewenste vernieuwende aanbod zal realiseren. Haar artistieke visie is te algemeen verwoord en te beperkt uitgewerkt, en haar onderwerpen, hoewel actueel en relevant, missen een eigen, verdiepende invalshoek. Voor Het HEM gelden gelijksoortige bezwaren. In de voorgestelde kunstprogrammering mist de raad een sterke artistiek-inhoudelijke visie. Daarnaast vindt de raad het (inter)nationale netwerk en de impact van Het HEM te gering voor een plek als presentatie-instelling in de BIS.

De overige acht aanvragers – de Appel, Framer Framed, Marres, Melly, MU, Nest, Vleeshal en West – heeft de raad positief beoordeeld. De BIS biedt echter maar ruimte aan zes instellingen. Bij de afweging heeft de raad een zo pluriform mogelijk palet nagestreefd. Alle instellingen met een positief advies zijn van uitstekende artistieke kwaliteit. Maar de ene instelling onderscheidt zich meer maatschappelijk en de andere meer theoretisch-filosofisch, bij de één worden bezoekers middenin spannende installaties geplaatst, bij de ander zijn ze juist de beschouwers van vrij abstracte werken. Die variëteit aan hedendaagse beeldende kunst vindt de raad belangrijk.

De selectie was bijzonder moeilijk omdat beide aanvragen van de twee Amsterdamse instellingen de Appel en Framer Framed van hoog niveau zijn. De Appel en Framer Framed zijn beide artistiek en maatschappelijk van betekenis, maar ze leggen ieder net een ander accent. Het is het subtiele verschil tussen *artistiek*-maatschappelijk onderzoek (de Appel) en *maatschappelijk*-artistiek onderzoek (Framer Framed). Bij de Appel ligt de focus iets meer op de autonome kunstenaar en kunstpraktijk en het artistieke experiment op zich. Bij Framer Framed staat het maatschappelijk debat over diversiteit en inclusie, ook in relatie tot het traditioneel vooral westers georiënteerde internationale kunstdiscours, meer centraal. Beide invalshoeken zijn waardevol en complementair. Uiteindelijk heeft de raad gekozen voor Framer Framed. Op de criteria maatschappelijke betekenis en toegankelijkheid presteert deze instelling overtuigender. Framer Framed vervult een voorlopersrol in het maatschappelijk gedreven artistiek onderzoek. Met haar meer maatschappelijk georiënteerde artistieke onderzoek heeft zij een heldere

en toegankelijke zeggingskracht die van grote waarde is voor het totaalbeeld van de sector. Framer Framed maakt ruim baan voor andere stemmen en perspectieven, waaronder die van de autodidact en het collectief. De raad vindt dat haar koers uitdagende vragen met zich meebrengt over de positie en betekenis van de kunstenaar en de kunst.

Ook over de overige huidige BIS-instellingen – Marres, Melly, MU en Vleeshal – is de raad overwegend zeer positief. Artistiek-inhoudelijk kiezen ze net andere invalshoeken. Met een onderzoek naar artistieke vrijheid en de rol van improvisatie vaart Melly een beloftevolle koers en Marres verdiept zich verder in de zintuiglijke, lichamelijke beleving van kunst. MU neemt nog altijd een onderscheidende positie in met een hybride aanbod op het snijvlak van kunst, technologie en design. Vleeshal zet het thema ‘hoop’ centraal en trekt hiermee het eerdere discours rond zorgzaamheid een nieuwe richting in.

Nest en West zijn beide gevestigd in Den Haag, waardoor er een keuze moest worden gemaakt voor een van deze instellingen. De raad heeft waardering voor de heldere, enthousiasmerende en realistische aanvraag van Nest, een instelling die veel jong publiek trekt. Hij beoordeelt het artistieke kader als aansprekend en vindt het verfrissend dat Nest de onzekerheden en problemen van deze tijd positief benadert door historische inzichten te koppelen aan toekomstscenario's. De raad twijfelt echter aan de bijdrage die Nest levert of kan gaan leveren aan artistiek-inhoudelijk onderzoek en verdere ontwikkeling – volgens de regeling een belangrijke opdracht aan presentatie-instellingen in de BIS. De artistieke visie is weinig uitgewerkt en de plannen zijn meer gericht op verkennende, aansprekende presentaties dan op doorwrocht en vernieuwend onderzoek. Ook de internationale positie van Nest vindt de raad niet sterk genoeg. Op al deze artistiek-inhoudelijke punten overtuigt West wel. West werkt vanuit een historisch-filosofische signatuur. Hiermee is zij een duidelijke toevoeging aan het spectrum. Hoewel de raad ook enkele serieuze kanttekeningen bij haar aanvraag heeft, onder andere op het gebied van governance, is hij enthousiast over haar ambities. De komende jaren zet West naar het idee van de raad beleidsmatig een interessante stap voorwaarts: het artistieke programma belooft meer samenhang en meer culturele meerstemmigheid, waarbij zowel de lokale als de internationale positie wordt versterkt en beide posities met elkaar worden verbonden. Alles afwegend voldoet West meer aan de algemene beoordelingscriteria dan Nest.

Subsidieverdeling

Met uitzondering van Melly, de grootste organisatie qua begroting en aantal fte's, hebben de huidige BIS-instellingen nagenoeg hetzelfde bedrag aangevraagd. Al met al is er een overvraging van het totaal beschikbare subsidiebedrag van 92.542 euro. Bij de verdeling van de gelden kon de raad voor vijf van de zes positief geadviseerde instellingen de rekenregel die hij hanteert voor alle categorieën waar sprake is van overvraging (zie 'Algemene inleiding') niet toepassen.

Want als de rekenregel (de subsidie uit peiljaar 2023 plus de procentuele verhoging van het subsidieplafond voor 2025-2028 ten opzichte van 2023) zou zijn toegepast op Framer Framed, Marres, Melly, MU en Vleeshal, zouden zij boven het gevraagde subsidiebedrag uitkomen. Dat is niet toegestaan. Daarom krijgen zij het door hen aangevraagde bedrag. Op West is de rekenregel wel toegepast.